

Reviews

BOOK

Skriftställaren, förläggaren och litografen Ludvig Theodor Öberg (1820–1860) är inte känd i vidare kretsar i dag. Dels är det länge sedan han levde och var verksam, dels var Öberg mycket förtjust i att använda sig av pseudonymer. Han gav ut publikationer under åtminstone ett 20-tal olika namn, båda manliga och kvinnliga! Öberg skrev, översatte, sammanställde, gav ut och tryckte ett stort antal böcker och häften i skilda genrer (vis-, barn-, kok-, sago- och anekdotböcker med mera) samt var en pionjär inom den litografiska trycktekniken i Sverige, dock förbisedd av tidigare forskning inom detta fält.

Med tanke på de många pseudonymerna är det oklart ens hur känd Theodor Öberg var i sin samtid. Nu har han emellertid ägnats en omfattande biografi, *Den hostande muntergöken*, av visforskaren Christina Mattsson och folkloristen Bengt af Klintberg. De för många bekanta författarna är gamla samarbetspartners, bland annat genom det populära och långlivade radioprogrammet "Folkminnen" i Sveriges Radio. De har dessutom båda en mångårig relation till Öbergs verksamhet, inte minst beträffande visor av det mer vågade slaget, som författarna lyfte fram i *Fula visboken* (1977).

Som läsare är man i goda händer i Mattssons och af Klintbergs stilistiskt säkra prosa. Det här är ingen akademiskt vetenskaplig text med syfte, frågeställningar, metod och teori. Det är i stället en i bästa mening populärvetenskaplig framställning, med förklaringar av företeelser och sammanhang för de oinitierade och hänvisningar till källor och litteratur för den nyfikne som önskar fördjupa sig. I motsats till en stor del av Öbergs egen utgivning, som bestod av ganska enkla och billiga trycksaker, är *Den hostande muntergöken* en påkostad och vacker utgåva med hårda pärmar, fin papperskvalitet och högkvalitativa färgreproduktioner av illustrationer, trycksaksomslag och fotografier.

Trots tillgång till ett ganska magert källmaterial lyckas författarna väl i sin presentation av Öbergs liv och leverne i Stockholm under 1800-talets mitt. Förutom sin mångsidiga litterära och konstnärliga verksamhet var Öberg dessutom aktiv i huvudstadens sällskapsliv. Hans tillvaro verkar dock ha varit ganska trasslig och präglades av pengabekymmer, parallella familjebildningar, missbruk och inte minst den tuberkulos som han drogs med i många år, och som ändade hans liv redan vid 40 års ålder. Eftersom *Den hostande muntergöken* behandlar en så mångsidig människa blir resultatet en något spretig bok. Men till dess fördel talar att den därmed kan vara angelägen för många olika intresseinriktningar: bokhistoriker och litteraturvetare, konsthistoriker och etnologer, folkmusiker och stockholmsintresserade, för att bara ge några exempel. I så måtto påminner Mattssons och af Klintbergs biografi om vissa av Öbergs egna mer omfattande visböcker, som hade sina olika avdelningar med visor av skilda slag för varierande smakinriktningar.

Den hostande muntergöken

Litteratören och litografen
Theodor Öberg (1820–1860)

Christina Mattsson & Bengt af
Klintberg

Stockholm: Appell förlag, 2024

MATHIAS BOSTRÖM

DOI: [10.62779/puls.11.2026.65098](https://doi.org/10.62779/puls.11.2026.65098)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-1744-4053>

Framställningen av Theodor Öbergs verksamhet som visinsamlare och -utgivare, med Christina Mattsson som huvudförfattare, är mest intressant i det här sammanhanget. Tre av 15 kapitel, samt en bilaga, ägnas mer specifikt åt visutgivningen, men sett till sidantalet upptar de en stor del av bokens totala innehåll.

Sammanlagt gav Öberg ut ett 20-tal visböcker och häften mellan 1850–1857. Flera av dem gavs också ut i nya upplagor, även efter Öbergs bortgång, där hans häftesvis utgivna vissamling *Filikromen* är den senaste att tryckas om (1973). I de flesta fall använde Öberg pseudonymen "Axel Ivar Ståhl" i samband med sina visutgåvor, men när han gav ut det första svenska häftet med mindre rumsrena visor – *Frisinnade qvällsqvistsqväden* (1854) – var det säkrast att var anonym. Mattsson lyfter fram hur Öberg dels anknöt till den äldre tryckta visbokstraditionen från 1800-talets början med böcker i ett litet format med många vistexter (och inga melodier), ordnade i grupper efter innehåll eller föreställda användare. Dels gick Öberg i bräsch för lanseringen av nya, mer genreinriktade vishäften från och med 1850-talet, såsom dryckesvisor och studentsånger. Här lyfts Öberg fram som en pionjär i Sverige i att integrera hela vistexter och melodier – han hade ju dessutom kunskapen att själv kunna framställa notbilderna i form av litografier.

Till skillnad mot många föregående och efterföljande visinsamlare var Theodor Öberg inte enbart, eller ens i första hand, inriktad mot de äldre visorna av typen medeltida ballader. Förutom de obscena visorna ska i synnerhet lyftas fram Öbergs utgåva med vaggvisor, *Vid vaggan!* (1855), som inte gavs ut som kulturhistoriskt material utan i stället var avsedd för praktiskt bruk. Mattsson har även ägnat avsevärd möda åt att följa upp källorna till de visor som Öberg gav ut och att försöka identifiera de namngivna personer som anges som informanter till vissa av visorna. Resultatet visar att Öberg dels lånade friskt och skrupelfritt ur tidigare tryckta samlingar, dels fick tag i visor via kvinnor och män inom familjen och släkten samt från vänner och bekanta i de borgerliga stockholmssmiljöer som han rörde sig i. Trots det omfattande dialektala materialet i succéutgåvan *Filikromen* finns det alltså inget som tyder på att Öberg gjorde regelrätta insamlingsresor i olika delar av landet.

Mattsson vänder sig mot beskrivningen i *Folkmusikboken* (1980) av *Filikromen* som en spekulativ folklig smak i sin samtid, utan högre kulturella syften. Det finns dock ingenting i beskrivningen av Öbergs verksamhet som motsäger det påståendet. Däremot har värderingen av hans insatser förändrats över tid, helt i linje med den process där samtidens populärkultur blir framtidens kulturarv. Exempelvis återfinns den första kända varianten av text och melodi till "Hej tomtegubbar" i Öbergs *Vid bålen!* (1854). Ur det perspektivet har Theodor Öberg lämnat många värdefulla bidrag till vishistorien och vår bild av vissjungandet i huvudstaden vid 1800-talets mitt. Med sin biografi över Theodor Öberg har Christina Mattsson och Bengt af Klintberg fördjupat kunskaperna om denne mångsysslares intensiva verksamhet, under vilka förhållanden han verkade och hur hans nätverk av informanter såg ut. Flera av Öbergs visböcker och -häften – men ännu inte alla – finns nu dessutom i digital form och kan hittas via Kungl. bibliotekets söktjänst [LIBRIS](#). Förutsättningarna är därmed goda för ett ökat intresse för Öberg och hans vismaterial, såväl bland praktiska utövare som inom forskningen. ■